

PRAWO KONSTYTUCYJNE

Mirosław Granat

SERIA AKADEMICKA

WYDANIE **12**

PRAWO KONSTYTUCYJNE

Mirostaw Granat

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

12

Stan prawny na 2 września 2024 r.

Wydawczyni
Agata Jędrasik

Redaktorka prowadząca
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Kruś

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8390-036-0
12. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Od Autora	19

Część I POJĘCIE PRAWA KONSTYTUCYJNEGO

Rozdział 1

Pojęcie i przedmiot prawa konstytucyjnego	23
1. Prawo konstytucyjne jako gałąź prawa	23
1.1. Rozwój prawa konstytucyjnego.....	25
1.2. Przedmiot prawa konstytucyjnego	27
2. Prawo konstytucyjne jako nauka prawa	28

Część II CZĘŚĆ OGÓLNA PRAWA KONSTYTUCYJNEGO

Rozdział 1

Konstytucja jako akt prawny.....	31
1. Geneza.....	31
2. Pojęcie.....	33
3. Forma	36
3.1. Nazwa.....	36
3.2. Sposób uchwalenia	37
3.3. Budowa.....	39
3.4. Wstęp do Konstytucji RP	40
3.5. Systematyka ogólna.....	41
3.6. Systematyka szczegółowa	42
4. Zmiana	42
5. Treść.....	46
6. Nadrzędność	47
6.1. Zasada konstytucjonalizmu.....	48
6.2. Domniemanie konstytucyjności prawa	49

7. Funkcje.....	51
8. Tożsamość.....	53
9. Konstytucjonalizm.....	54
9.1. Konstytucjonalizm liberalny.....	55
9.2. Konstytucjonalizm nieliberalny.....	56
9.3. Konstytucjonalizm ery cyfrowej.....	57

Rozdział 2

Obowiązki konstytucji	59
1. Obowiązki.....	59
2. Stosowanie.....	60
2.1. Stosowanie bezpośrednie.....	61
2.2. Stosowanie horyzontalne.....	63
3. Przestrzeganie.....	66
4. Wykładania.....	67
4.1. Normy konstytucji.....	67
4.2. Koncepcje i metody wykładni.....	69
5. Kontrola konstytucyjności prawa.....	71
5.1. Pojęcie.....	71
5.2. Rodzaje kontroli.....	73
5.3. Czuwanie nad przestrzeganiem konstytucji.....	75

Rozdział 3

Konstytucyjne zasady prawa	77
1. Pojęcie zasad.....	77
2. Struktura zasad.....	81
3. Kolidzja zasad.....	83
4. Wartości konstytucyjne.....	85

Rozdział 4

Wybrane konstytucyjne zasady prawa	89
1. Republikańska forma państwa.....	89
2. Dobro wspólne.....	90
3. Pomocniczość.....	92
4. Demokratyczne państwo prawne.....	94
5. Suwerenność narodu.....	96
5.1. Zasada suwerenności narodu w klasycznym prawie konstytucyjnym... ..	97
5.2. Czy i komu podlega suweren?.....	99
5.3. Zasada suwerenności narodu w Konstytucji RP.....	100
5.4. Suwerenność narodu a integracja europejska.....	101
6. Reprezentacja polityczna.....	106

7. Podział i równowaga władzy.....	108
8. Rządy parlamentarne.....	111

Rozdział 5

Podstawy praw człowieka.....	115
1. Koncepcje praw człowieka	115
2. Podstawowe pojęcia.....	117
3. Zasady ogólne praw człowieka w Konstytucji RP	120
3.1. Godność człowieka.....	121
3.1.1. Godność jako wartość konstytucyjna	121
3.1.2. Godność jako prawo podmiotowe	123
3.1.3. Relacje między godnością a prawami człowieka.....	123
3.2. Wolność człowieka.....	124
3.3. Równość wobec prawa.....	127
3.3.1. Równość wobec prawa a sprawiedliwość społeczna.....	129
4. Systematyka praw człowieka w Konstytucji RP.....	130
4.1. Wolności i prawa osobiste	130
4.2. Wolności i prawa polityczne	132
4.3. Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne	132
5. Ograniczenia w korzystaniu z praw człowieka i obywatela	134
5.1. Zasada proporcjonalności	134
5.2. Zakaz nadmiernej ingerencji	137
5.3. Ograniczenia praw człowieka w stanach nadzwyczajnych	137
6. Środki ochrony praw człowieka	137
6.1. Odpowiedzialność odszkodowawcza organu władzy publicznej.....	139
6.2. Prawo do sądu	140
6.3. Skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.....	142
7. Obowiązki jednostki.....	143

Rozdział 6

Źródła prawa.....	145
1. Znaczenie źródeł prawa	145
2. Źródła prawa w znaczeniu formalnym	146
3. Zmiany w zakresie źródeł prawa wprowadzone przez Konstytucję RP.....	148
4. Wieloskładnikowość systemu źródeł prawa.....	151
5. Akty prawne powszechnie obowiązujące	152
5.1. Konstytucja	153
5.2. Ustawa i rozporządzenie wykonawcze.....	154
5.2.1. Ustawa	154
5.2.2. Rozporządzenie wykonawcze	158
6. Prawo miejscowe.....	159
7. Akty prawne wewnątrznie obowiązujące	160

7.1. Pojęcie	160
7.2. Zarządzenia	161
7.3. Uchwały	162

Część III

CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA PRAWA KONSTITUCYJNEGO

Rozdział 1

Prawo wyborcze	167
1. Pojęcie prawa wyborczego.....	167
1.1. Kodeks wyborczy i jego zmiany	168
2. Zasady prawa wyborczego.....	171
2.1. Zasada wolnych wyborów	172
2.2. Zasada powszechności prawa wyborczego	173
2.3. Zasada bezpośredniości prawa wyborczego.....	177
2.3.1. Głosowanie przez pełnomocnika	178
2.3.2. Głosowanie korespondencyjne	180
2.4. Zasada równości prawa wyborczego	182
2.5. Zasada proporcjonalności wyborów.....	185
2.6. Zasada wyborów większościowych	187
2.7. Zasada tajności głosowania.....	188
3. Organizacja i przebieg wyborów	190
3.1. Zarządzanie wyborów	190
3.2. Tworzenie okręgów wyborczych i obwodów głosowania.....	191
3.3. Organy wyborcze.....	192
3.3.1. Organy stałe.....	193
3.3.2. Organy doraźne.....	196
3.4. Zgłaszanie kandydatów	197
3.5. Prowadzenie kampanii wyborczej.....	200
3.6. Zasady głosowania	202
3.7. Ustalanie wyników głosowania i wyników wyborów.....	203
3.8. Stwierdzanie ważności wyborów	204
3.9. Uzupełnianie składu Sejmu i Senatu	206

Rozdział 2

Referenda i obywatelska inicjatywa ustawodawcza	209
1. Rodzaje referendum	209
1.1. Referendum w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa.....	210
1.2. Referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej	213
1.3. Referendum w sprawie zatwierdzenia zmian Konstytucji RP.....	214
2. Obywatelska inicjatywa ustawodawcza.....	216

Rozdział 3

Parlament	219
1. Struktura parlamentu	219
1.1. Dwuizbowość	219
1.2. Zgromadzenie Narodowe	220
2. Organy Sejmu i Senatu	221
2.1. Marszałek	221
2.2. Prezydium Sejmu	224
2.3. Konwent Seniorów	225
2.4. Komisje	226
2.5. Sekretarze	228
3. Zasady funkcjonowania parlamentu	228
3.1. Zasada autonomii parlamentu	228
3.2. Kadencja parlamentu	231
3.3. Zasada ciągłości prac parlamentu	233
3.4. Zasada dyskontynuacji prac parlamentu	234
3.5. Uchwalanie ustaw większością głosów	236
4. Status prawny posłów i senatorów	236
4.1. Mandat przedstawicielski	236
4.2. Konstytucyjna regulacja mandatu posła	237
4.3. Prawa i obowiązki posłów i senatorów	240
4.4. Immunitety parlamentarne	244
4.4.1. Immunitet materialny	244
4.4.2. Immunitet formalny	246
4.4.3. Nietykalność osobista	248
4.5. Tworzenie klubów i kół	250
5. Funkcje parlamentu	251
5.1. Pojęcie funkcji parlamentu	251
5.2. Funkcje Sejmu i Senatu po wejściu Polski do Unii Europejskiej	252
5.3. Funkcja ustawodawcza Sejmu	254
5.3.1. Procedury ustawodawcze	254
5.3.2. Etapy procedury ustawodawczej	255
5.3.3. Prawo inicjatywy ustawodawczej	256
5.3.4. Praca nad projektem ustawy	258
5.3.5. Udział Senatu w procesie ustawodawczym	264
5.3.6. Podpisanie ustawy przez Prezydenta RP	266
5.3.7. Ogłoszenie ustawy	268
5.3.8. Szczególne procedury ustawodawcze	269
5.4. Funkcja kontrolna Sejmu	272
5.4.1. Środki kontroli przysługujące posłom	272
5.4.2. Środki kontroli przysługujące komisjom	274
5.4.3. Sejmowa komisja śledcza	275

5.4.4. Środki kontroli przysługujące Sejmowi.....	279
5.4.5. Kontrola wykonania ustawy budżetowej	281
5.5. Funkcja kreacyjna parlamentu.....	281

Rozdział 4

Prezydent RP	287
1. Kształtowanie się instytucji	287
2. Zasady wyboru Prezydenta RP.....	289
3. Pozycja Prezydenta RP.....	293
4. Kompetencje Prezydenta RP.....	298
5. Kontrasygnata i prerogatywy.....	302
5.1. Kontrasygnata.....	302
5.2. Kontrasygnata w Konstytucji RP	302
5.3. Prerogatywy	305
6. Odpowiedzialność Prezydenta RP	309

Rozdział 5

Rada Ministrów i administracja rządowa	311
1. Pozycja Rady Ministrów.....	311
2. Powoływanie Rady Ministrów	312
3. Odpowiedzialność Rady Ministrów i jej członków	316
4. Skład Rady Ministrów	318
4.1. Podstawy konstytucyjne.....	318
4.2. Prezes Rady Ministrów.....	319
4.3. Ministrowie	320
4.4. Inni członkowie Rady Ministrów	322
5. Zadania i kompetencje Rady Ministrów	323
6. Administracja rządowa.....	324
6.1. Kształt administracji rządowej.....	324
6.2. Ustrój prokuratury	325

Rozdział 6

Samorząd terytorialny	327
1. Podstawy konstytucyjne.....	327
2. Konstrukcja prawna jednostek samorządu terytorialnego	328
2.1. Gmina.....	328
2.2. Powiat.....	329
2.3. Województwo.....	330
3. Zadania jednostek samorządu terytorialnego	330
4. Nadzór nad działalnością samorządu terytorialnego.....	332

Rozdział 7

Władza sądownicza	335
1. Pojęcie władzy sądowniczej.....	335
2. Pojęcie wymiaru sprawiedliwości.....	336
3. Zasady ustroju i działania wymiaru sprawiedliwości.....	337
3.1. Jednolitość sądów.....	337
3.2. Niezależność sądów i niezawisłość sędziów.....	338
3.2.1. Niezależność sądów.....	338
3.2.2. Niezawisłość sędziów.....	338
3.3. Powoływanie sędziów.....	343
3.4. Nadzór judykacyjny Sądu Najwyższego.....	344
3.5. Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.....	345
3.6. Dwuinstancyjność postępowania sądowego.....	345
4. Sądowa kontrola działalności administracji publicznej.....	346
5. Prawo do obrony.....	346
6. Ustrój sądów.....	347
6.1. Sąd Najwyższy.....	347
6.2. Sądy powszechne.....	348
6.3. Sądy szczególne.....	349
7. Krajowa Rada Sądownictwa.....	351
7.1. Pozycja.....	351
7.2. Skład.....	352
7.3. Kompetencje.....	354

Rozdział 8

Trybunał Konstytucyjny	357
1. Pozycja Trybunału Konstytucyjnego.....	357
1.1. Skład.....	359
1.2. Organizacja wewnętrzna.....	364
2. Formy kontroli.....	366
3. Przedmiot kontroli.....	371
3.1. Akty prawne powszechnie obowiązujące.....	371
3.2. Akty prawne wewnętrznie obowiązujące.....	375
4. Kompetencje.....	376
4.1. Kontrola na wniosek.....	376
4.2. Pytanie prawne.....	377
4.3. Skarga konstytucyjna.....	378
4.3.1. Przesłanki materialne.....	379
4.3.2. Przesłanki formalne.....	380
4.3.3. Badanie skargi i orzekanie na podstawie skargi.....	382
4.4. Inne kompetencje TK.....	383
4.4.1. Cele lub działalność partii politycznych.....	383

4.4.2. Spory kompetencyjne.....	385
4.4.3. Przeszkoda w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta RP	387
4.4.4. Sygnalizacje	387
5. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego.....	388
5.1. Podział orzeczeń.....	388
5.2. Wyroki	390
5.3. Postanowienia	393
5.4. Skutki orzeczeń.....	394
Rozdział 9	
Trybunał Stanu.....	399
1. Geneza.....	399
2. Delikt konstytucyjny.....	400
3. Zakres odpowiedzialności konstytucyjnej	404
4. Procedura ponoszenia odpowiedzialności konstytucyjnej.....	406
5. Trybunał Stanu	407
5.1. Skład i pozycja.....	407
5.2. Postępowanie przed Trybunałem Stanu	409
Rozdział 10	
Organy kontroli państwowej i ochrony prawa.....	413
1. Najwyższa Izba Kontroli.....	413
1.1. Właściwość kontrolna i kryteria kontroli.....	416
2. Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka.....	417
2.1. Utworzenie urzędu i jego pozycja	417
2.2. Powoływanie Rzecznika Praw Obywatelskich	419
2.3. Formy działania Rzecznika Praw Obywatelskich	421
3. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji.....	423
3.1. Utworzenie KRRiT.....	423
3.2. Skład KRRiT	424
3.3. Zadania KRRiT.....	425
Rozdział 11	
Finanse publiczne	427
1. Podstawy finansów publicznych.....	427
2. Ustawa budżetowa.....	428
3. Narodowy Bank Polski	429
Rozdział 12	
Stany nadzwyczajne.....	433
1. Podstawy konstytucyjne.....	433
2. Zasady wprowadzania stanów nadzwyczajnych.....	434

3. Rodzaje stanów nadzwyczajnych	436
3.1. Stan wojenny	436
3.2. Stan wyjątkowy.....	437
3.3. Stan klęski żywiołowej.....	438
4. Prawa człowieka w stanach nadzwyczajnych.....	440
Wykaz wykorzystanej literatury.....	441
Skorowidz.....	447

OD AUTORA

Przekazuję do rąk Czytelników dwunaste wydanie podręcznika do prawa konstytucyjnego. Jest on skierowany do studentów prawa, administracji, politologii i innych kierunków. Może także służyć wszystkim, którzy interesują się prawem konstytucyjnym i niekoniecznie chcą zdawać egzamin z tego przedmiotu. Słowo „konstytucja” stało się wręcz sztandarem i jest odmieniane przez wszystkie przypadki.

Studiowanie prawa konstytucyjnego stało się trudniejsze, gdyż w 2024 r. znajduje się ono w okresie swoistego „zawieszenia”: prawodawca zmierza do odbudowy państwa prawnego, ale wejście w życie uchwalonych już ustaw, które temu służą, wydaje się obecnie mało prawdopodobne. We władzy sądowniczej utrzymuje się chaos, a wielu z nas mówi o zapaści wymiaru sprawiedliwości. Opowiedzenie więc w podręczniku o obowiązujących regulacjach nie jest rzeczą łatwą.

Jest to zarazem ekscytujący czas dla specjalistów zajmujących się tym prawem. Rozwiązując problemy praktyczne, znajdują się w sytuacji trochę podobnej do tej z greckiej tragedii, z której – jak wiadomo – nie ma dobrej drogi wyjścia. Jeśli zaś prawdziwe jest porzekadło: „Obyś żył w ciekawych czasach!”, to zapewne miało się ono odnosić do konstytucjonalistów.

W tej sytuacji niedogodności w mówieniu o literze prawa próbuję w podręczniku wyrównać wykładem o Konstytucji RP i jej najważniejszych pojęciach. Wyjaśniam istotę tej ustawy, albowiem wówczas łatwiej zrozumieć, o co chodzi w sporach prawnych, jakie toczą się w Polsce. W niniejszym wydaniu książki skupiłem się na tym, co jest najważniejsze w prawie konstytucyjnym, mniej miejsca poświęciłem zaś przeszłości i odniesieniom prawnoporównawczym, ale zarazem próbuję dotrzymać kroku czasom, w jakich żyjemy.

Mirosław Granat

Część I

POJĘCIE PRAWA KONSTYTUCYJNEGO

POJĘCIE I PRZEDMIOT PRAWA KONSTYTUCYJNEGO

1. Prawo konstytucyjne jako gałąź prawa

Prawem konstytucyjnym nazywamy zespół norm prawnych, które regulują podstawy 1
ustroju politycznego i gospodarczego państwa oraz prawa człowieka. Są one zawarte
w konstytucji, w ustawach zwykłych i w innych aktach prawnych (np. w regulaminie
parlamentu), pod warunkiem że dotyczą one wskazanych wyżej materii. Jest to właściwe
szerokie określenie prawa konstytucyjnego.

W przeszłości, aż do połowy XX w., funkcjonowało pojęcie prawa konstytucyjnego 2
w wąskim znaczeniu, ograniczającym się tylko do norm samej konstytucji. Prawo
konstytucyjne sprowadzało się więc do „prawa konstytucji”, wyróżnianego w związku
ze szczególnym znaczeniem tego aktu prawnego. Na przykład, jeśli ktoś mówił o nim
we Francji w okresie IV Republiki (1946–1958), to miał na myśli przepisy o systemie
organów państwowych zawarte w konstytucji z października 1946 r. Rozróżnianie
„prawa konstytucji” i „prawa konstytucyjnego” nie było także obce nauce anglosaskiej.
Jakie były przyczyny sporu o wąskie lub szerokie rozumienie prawa konstytucyjnego?
Obecnie odpowiedź na to pytanie miałyby już tylko wymiar historyczny. Ale, jeśli dzisiaj
opowiedzielibyśmy się za wąskim rozumieniem prawa konstytucyjnego, oznaczałoby to,
że pozostawimy poza nim np. ustawę o Sądzie Najwyższym, gdyż prawo konstytucyjne
„nie obejmuje” tej tematyki. Przyjmujemy więc szerokie rozumienie prawa konstytu-
cyjnego, dlatego że urząd państwa i prawa człowieka są regulowane również przez inne
przepisy niż konstytucja.

Nazwa „prawo konstytucyjne”, stosowana na oznaczenie zespołu norm prawnych doty- 3
czących podstaw ustroju państwa i praw człowieka, jest przyjęta w większości państw
europejskich (np. *constitutional law*, *droit constitutionnel*, *diritto costituzionale*). Cha-
rakteryistyczne jest to, że nawet w Rosji używa się obecnie określenia „prawo konsty-
tucyjne” zamiast „prawo państwowe” (tradycyjne dotąd dla tamtejszej doktryny). Przy

„prawie państwowym”, któremu odpowiada *Öffentliches Recht*, pozostaje jednak nauka niemiecka. Przedmiot tego prawa, stosownie do nazwy, jest ujęty w szeroki sposób.

- 4 W Polsce i w Europie na oznaczenie prawa konstytucyjnego używano jeszcze innych nazw, a mianowicie „prawo państwowe” i „prawo polityczne”. Pod tymi nazwami krył się w istocie spór, o którym wspominałem wyżej, tj. o zakres prawa konstytucyjnego oraz o charakter jego norm. Nazwę „prawo państwowe” stosowano w Polsce zarówno w okresie międzywojennym (1918–1939), jak i po II wojnie światowej. W Polsce międzywojennej kategorię „prawo państwowe” upowszechniał Z. Cybichowski. W okresie po II wojnie światowej terminem „prawo państwowe” posługiwali się m.in. K. Grzybowski, S. Rozmaryn i A. Burda. Autorzy ci przyjmowali, że prawo państwowe jest częścią prawa obowiązującego w państwie, która dotyczy podstaw ustroju politycznego i gospodarczego państwa. Przedmiot ówczesnego prawa państwowego *sensu stricto* był w istocie podobny do przedmiotu prawa konstytucyjnego, jakim posługujemy się obecnie.
- 5 Nazwą historyczną na oznaczenie prawa konstytucyjnego jest także „prawo polityczne”. Nazwę tę wywodzono od podtytułu dzieła J.J. Rousseau *Umowa społeczna* (1762), który brzmiał: *Zasady prawa politycznego*. Używano jej w Europie w XIX w. i w pierwszej połowie XX w. W Polsce W. Komarnicki uważał ten termin za właściwy do analizy ustroju politycznego państwa, dlatego że miał wyrażać specyficzne właściwości norm konstytucji (ich nasycenie polityką). Z. Cybichowski odrzucał z kolei termin „prawo polityczne”, gdyż utrudniał on odróżnienie prawa od polityki. Prawo to przede wszystkim „zespół przepisów”, zaś termin „prawo polityczne” sprawiał wrażenie, jakoby prawo miało szczególny kontakt z polityką.
- 6 Terminy „prawo państwowe” i „prawo polityczne” na oznaczenie norm prawa konstytucyjnego z dzisiejszej perspektywy wydają się archaiczne. Przypominam je jednak dlatego, że, po pierwsze, ułatwiają wyjaśnienie, jak obecnie rozumiemy prawo konstytucyjne. Po drugie, polscy konstytucjonaliści, tak w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej, przeszli w istocie tę samą drogę w wytyczaniu granic prawa konstytucyjnego, tj. od jego wąskiego rozumienia (jako prawo konstytucji) do ujęcia prawa konstytucyjnego jako przepisów określających podstawy ustroju państwa i praw człowieka. Po trzecie, widzimy, że spór o wąskie lub szerokie ujęcie prawa konstytucyjnego zarówno dotyczył przedmiotu tego prawa, jak i odbijał się w sporach o jego nazwy.
- 7 Jak określić miejsce prawa konstytucyjnego w systemie prawa? Nie jest to proste, gdyż charakter tego prawa się zmienia. Jeśli prawem konstytucyjnym są przepisy dotyczące ustroju państwa, to w sposób dość naturalny wydaje się ono należeć do **prawa publicznego**. Znajduje się wówczas w prawie publicznym obok takich gałęzi jak prawo międzynarodowe, prawo administracyjne, prawo karne. Jeśli prawo konstytucyjne obejmuje także relację między państwem a człowiekiem i obywatelem, a tak jest w istocie, to zyskuje ono również pewien wymiar prywatności, co oznacza, że nie mieści się ściśle w przegródce

„prawo publiczne”. Problem z dokładnym „zlokalizowaniem” prawa konstytucyjnego pokazuje ewolucję tego, co było kiedyś i co jest dzisiaj tym prawem. Wprawdzie jego środek ciężkości nie przesunął się, czyli dotyczy podstaw ustroju państwa, ale wielką rolę odgrywają w nim przepisy o prawach człowieka.

Z kolei w podziale prawa na **materialne** i **formalne** – prawo konstytucyjne należy do pierwszej grupy. Podział ten w przypadku prawa konstytucyjnego staje się także dość względny, zwłaszcza rozwój praw człowieka i środków ich ochrony osłabia kategoryczność tego rozdziału. Większość norm prawa konstytucyjnego ma charakter materialny – określa merytoryczną treść stosunków prawnych, czyli uprawnienia i obowiązki podmiotów prawa oraz ewentualne sankcje za ich przekroczenie. Niezależnie od tego faktu, w prawie konstytucyjnym coraz większą rolę odgrywają procedury. Normy formalne (procesowe) określają tryb postępowania przed organami państwa, związany głównie z dochodzeniem praw człowieka określonych w prawie materialnym. Ilustracją tego może być prawo do sądu z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Jest to prawo podmiotowe, materialne, służące każdemu, ale to określenie sposobu jego dochodzenia ma znaczenie dla jego realizacji, a następnie – dla gwarantowania innych praw podmiotowych służących człowiekowi.

Prawo konstytucyjne nigdy nie stanie się w pełni prawem proceduralnym. Nie możemy się bowiem obejść bez norm o charakterze materialnym. Na przykład, w przypadku rozpatrywania skargi konstytucyjnej z art. 79 ust. 1 wzorcem kontroli mogą być tylko przepisy o randze prawa konstytucyjnego. Zarazem, jeśli by nie było strony proceduralnej w prawie konstytucyjnym, to konstytucja zmieniałaby się w koncert życzeń.

1.1. Rozwój prawa konstytucyjnego

Prawo konstytucyjne pojawiło się pod koniec XVIII w. we Francji i w Stanach Zjednoczonych. Jego wyodrębnianie było związane z doktryną rewolucji francuskiej oraz ze znaczeniem, jakie dla utrwalenia praw człowieka i niepodległości Stanów Zjednoczonych miało przyjęcie spisanej konstytucji. W tym czasie tworzyły się podstawy nowoczesnego ustroju politycznego. Twórcy Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r. utożsamiali prawo konstytucyjne z prawem dotyczącym zapewnienia ludziom równości i wolności. Nie inaczej było z amerykańską Kartą Praw z 1791 r., zapewniającą ludziom wolność i utrwalającą niepodległość państwa. Już wówczas regulacja praw człowieka była integralną częścią konstytucji, a nie dodatkiem do niej.

Drugi okres w prawie konstytucyjnym, który miał największe znaczenie w jego formowaniu, był związany z realizacją haseł rewolucji demokratycznych, a zwłaszcza z uchwaleniem konstytucji. Przekonanie o konieczności przyjęcia sztywnej konstytucji wynikało m.in. z przeświadczenia, że prawo spisane ma wyższą rangę aniżeli zwyczajowe.

8

9

10

Ludzie widzieli w konstytucji – przyjętej przez ich przedstawicieli (ewentualnie przez naród sprawujący swoją władzę zwierzchnią) – zrealizowanie lub odnowienie umowy społecznej. Spisany dokument miał też większe znaczenie w upowszechnieniu wśród obywateli znajomości swych praw. Oświeceniowe konstytucje przyjęte pod koniec XVIII w. w większości upadały na początku XIX w. i były zastępowane przez konstytucje nadawane zazwyczaj przez panujących. Sam jednak dorobek oświeceniowego konstytucjonalizmu jako doktryny przetrwał. Zawdzięczamy mu wypracowanie wielu kategorii ustrojowych, którymi posługujemy się do dzisiaj (np. klasyczne rozumienie suwerenności narodu, trójpodziału władzy, systemu parlamentarnego).

- 11 Trzeci z etapów kształtowania się prawa konstytucyjnego przypada na lata po II wojnie światowej. Cechował się on rozwojem praw człowieka oraz wprowadzeniem konstytucji w obrót prawny. Prawo konstytucyjne uzyskało oblicze „prawa orzeczniczego”, tj. takiego, o którego kształcie współdecydują sądy i trybunały. Wiązało się to z powstaniem sądownictwa konstytucyjnego (sądowej kontroli zgodności prawa z konstytucją). W sytuacji gdy konstytucja określała prawa jakiegoś podmiotu, ich poszanowanie sankcjonowało orzecznictwo sądowe, nie zaś tylko układ sił między instytucjami państwowymi. Takie zabezpieczenie praw było skuteczniejsze niż gwarancje polityczne. Orzecznictwo sądów i trybunałów czyniło z konstytucji akt żywy – funkcjonujący w obrocie prawnym. Konstytucja była poddawana interpretacji w praktycznym życiu, podczas gdy w prawie oświeceniowym konstytucja była aktem nietykalnym. Bez orzecznictwa sądowego, konstytucja byłaby tak jak w oświeceniu tylko piękną kartą. Zwłaszcza sądowe badanie zgodności prawa z konstytucją rozwinęło konstytucję i konstytucjonalizm.
- 12 Na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku istotny był w Europie Wschodniej upadek prawa konstytucyjnego państw realnego socjalizmu. „Konstytucjonalizm socjalistyczny” powstał w okresie po II wojnie światowej i stanowił inne spojrzenie na konstytucję. Opierał się na nieznanym wcześniej założeniu, że konstytucje odzwierciedlają realny układ sił w państwie, a nie „abstrakcyjne stosunki prawne”. Wprowadzał zupełnie inne zasady ustroju niż w państwach demokratycznych. Doktryna ta chętnie wykorzystywała podział F. Lassalle’a na **konstytucje rzeczywiste** (dokładnie odzwierciedlające układ sił politycznych w państwie) i na **konstytucje fikcyjne** (nieprzystające do sytuacji społecznej i politycznej), które dyskwalifikowała jako niedemokratyczne. Tymczasem to konstytucje państw realnego socjalizmu szybko okazały się właśnie „fikcyjne”. Na przykład realny ustrój PRL (1952–1989) był inny, aniżeli określała to Konstytucja z 1952 r. Nawet wówczas gdy powstało sądownictwo konstytucyjne w Polsce (tj. po 1985 r.), o konstytucyjności prawa decydowało biuro polityczne partii komunistycznej, a nie Trybunał Konstytucyjny. Pojęcie „konstytucjonalizmu socjalistycznego” psuło konstytucjonalizm. Konstytucjonalizm zakłada bowiem nadrzędność konstytucji w systemie prawa, bez żadnych warunków.

Państwa realnego socjalizmu, w wyniku głębokich zmian z lat 1989–1990, powróciły do tradycyjnych rozwiązań demokratycznych. Fakt ten pokazuje, że nie udało się zbudować trwałej myśli ustrojowej poza konstytucjonalizmem demokratycznym. Prawo konstytucyjne socjalizmu, z dzisiejszej perspektywy, jest tylko epizodem.

Pierwsze dekady XXI w. w Polsce i w Europie wydają się wskazywać, że prawo konstytucyjne do swego funkcjonowania wymaga dobrej gleby w postaci demokracji i państwa narodowego, ukształtowanego jako państwo prawa. Początkowo, na tle próby uchwalenia Traktatu konstytucyjnego UE z 2004 r., w doktrynie przewinęła się myśl o „malejącym znaczeniu” konstytucji narodowych. Tymczasem traktat ten nie wszedł w życie, a koegzystencja ponadnarodowych porządków prawnych z prawem konstytucyjnym zaczęła być niezwykle ważna. Okazuje się, że ogromne znaczenie dla rozwoju prawa konstytucyjnego ma Unia Europejska. W pewnym napięciu, jakie istnieje między organizacjami międzynarodowymi a państwami członkowskimi, widać rodzaj balansowania. Przykładowo, z jednej strony funkcjonował wspomniany pomysł na „konstytucję dla Europy”, z drugiej zaś występują tendencje podkreślające rolę konstytucji narodowych.

13

Dzieje prawa konstytucyjnego jednakże na tym się nie kończą, co pokazuję w dalszej części podręcznika.

1.2. Przedmiot prawa konstytucyjnego

Zwróciliśmy zapewne uwagę na fakt, że sama definicja prawa konstytucyjnego jest zwięzła. Inaczej jest natomiast z przedmiotem tego prawa, gdyż – paradoksalnie – okazuje się on rozległy. Na przedmiot ten składają się zagadnienia dotyczące:

14

- 1) **podmiotu władzy suwerennej w państwie i sposobu jej sprawowania** – prawo konstytucyjne wskazuje w szczególności, do kogo należy najwyższa władza w państwie (czyli władza suwerenna), oraz określa, jaka jest forma jej sprawowania;
- 2) **statusu obywatela w państwie** – prawo konstytucyjne określa wolności i prawa człowieka i obywatela, nakładane na nich obowiązki; wprowadza również środki ochrony praw i wolności;
- 3) **podstaw ustroju gospodarczego państwa** – prawo konstytucyjne wskazuje formy własności w państwie, mechanizmy jej ochrony, sposób organizacji życia gospodarczego;
- 4) **systemu organów państwowych** – prawo konstytucyjne określa strukturę organów państwa, sposób ich wyboru oraz wzajemne stosunki między nimi;
- 5) **trybu zmiany konstytucji** – prawo konstytucyjne zajmuje się sposobem dokonywania zmian w ustawie zasadniczej.

Podręcznik w przejrzysty sposób przedstawia regulacje prawa konstytucyjnego w Polsce. Zawiera rozszerzony wykład na temat Konstytucji RP i jej podstaw, uzupełniony o analizę zmian, jakie są wprowadzane po 2023 r.

Książka omawia to, co jest najbardziej podstawowe w prawie konstytucyjnym, a także pokazuje wpływ tego prawa na sferę stosunków prywatnych oraz regulacje obowiązujące w dynamicznie rozwijającym się świecie cyfrowym. Autor wyjaśnia kwestie stosowania Konstytucji RP i zwraca uwagę na spory o konstytucjonalizm, jakie rozgrywają się współcześnie w Polsce i na świecie.

Publikacja jest przeznaczona dla studentów wydziałów prawa i administracji, politologii, bezpieczeństwa narodowego oraz dla wszystkich tych, którzy interesują się prawem konstytucyjnym.

Mirostaw Granat – profesor doktor habilitowany nauk prawnych; sędzia Trybunału Konstytucyjnego (2007–2016). Interesuje się klasyczną myślą konstytucyjną, konstytucjonalizmem francuskim i amerykańskim, dorobkiem Hansa Kelsena, a także najnowszymi prądami w prawie konstytucyjnym. Publikuje w kraju i za granicą.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788383900360 W12P01

ISBN 978-83-8390-036-0

9 788383 900360

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 79 ZŁ (W TYM 5% VAT)